

برنامه درسی پنهان و تاثیر آن بر رشد مهارت‌های زندگی

سنا کریمی

دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان کردستان، پردیس شهیده بنت الهدی صدر سنندج

هیمن و کیلی

دانشجوی کارشناسی رشته علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان کردستان، پردیس شهید مدرس سنندج

چکیده

هدف این مقاله بررسی مروری برنامه درسی پنهان و تاثیر آن بر رشد مهارت‌های زندگی است. در این خصوص یکی از سرمایه‌های مفهومی، برنامه درسی پنهان است. این مفهوم از دید سطحی‌نگری در برنامه درسی جلوگیری می‌کند. برنامه درسی به عنوان یک راهنما جهت انجام فعالیت‌های فرآیند آموزش تدوین می‌شود که شامل مراحل مختلفی می‌باشد. ابتدا نیاز سنجی صورت می‌پذیرد و پس از آن اهداف یادگیری با توجه به مبانی تعیین اهداف مشخص شده و سپس محتوا و مجموعه ای از تجارب و فعالیت‌های یادگیری از پیش تعیین می‌شوند و به صورت رسمی در کتاب‌ها و سایر رسانه‌ها و در مراکز آموزش رسمی از پیش دبستانی تا دوره‌های آموزش عالی اجرا شده و مورد ارزشیابی قرار می‌گیرند. در این میان تجاربی وجود دارند که در تدوین برنامه درسی به آن‌ها توجه نمی‌شود، اما دانش آموزان و دانشجویان در طی فرآیند آموزش و یادگیری، آن‌ها را یاد گرفته و تجربه می‌کنند. این پژوهش سعی در شناخت و معرفی این جزء پنهان برنامه درسی یا برنامه درسی پنهان دارد. برنامه درسی پنهان بعد غیرفعال پیش بینی یادگیری است و مواردی فراتر از جنبه ی رسمی را در بر می‌گیرد. لذا در این تحقیق به بررسی تاثیر برنامه درسی پنهان بر رشد مهارت‌های زندگی به صورت مبسوط پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی: برنامه درسی پنهان، رشد مهارت‌های زندگی، تجارب درسی

مقدمه

معمولا جامعه شناسان، پژوهشگران آموزش و پرورش و روانشناسان، این مفهوم را غالبا برای توصیف نظام غیر رسمی مدرسه بکار می‌برند. شاید مهم‌ترین اثر مفهوم برنامه درسی پنهان در این نهفته است که پژوهشگران را به مشاهده تعلیم و تربیت، تدریس و آموزش مدرسه به منزله متنی که باید تفسیر یا معانی پنهان آشکار گردد، فرامی‌خواند. برنامه درسی پنهان نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می‌دهد. بلکه محیط آموزشی مدرسه، باتمام خصوصیاتش، آن را آموزش می‌دهد. صرفنظر از اینکه معلمان مدرسه تا چه اندازه متبحر و شایسته اند، یا برنامه درسی تا چه حد پیشرفت کرده است، دانش آموزان، اتفاقا در معرض چیزی قرار می‌گیرند که هیچ گاه سخنی از آن در میان نبوده است. آنها، به مرور تحت تأثیر برنامه درسی پنهان مدرسه، رویکرد خاصی نسبت به زندگی، و نگرش خاصی نسبت به تحصیل و یادگیری پیدا می‌کنند (هاشمی و خدابخشی صادق آبادی، ۱۳۹۶). هم زمان با نهادینه شدن نقش و اهمیت تعلیم و تربیت در توسعه جوامع و بالندگی نسل جوان و نوجوان، تلاش های بسیاری برای قانونمند کردن این فرایند خطیر آغاز شد و تعلیم و تربیت به انشعابات متعددی تقسیم گردید. در این میان برنامه های درسی به عنوان قلب نظام تعلیم و تربیت و ابزاری در جهت تحقق اهداف آموزش و پرورش مورد توجه بیش از پیش قرار گرفت. و بدین ترتیب برنامه ریزی درسی به یکی از حوزه های تخصصی و در عین حال بحث انگیز تعلیم و تربیت مبدل گردید. برنامه درسی به عنوان یکی از ستون‌های الزامی سازه علوم تربیتی نقش بی بدیلی در عملکرد های تربیتی داشته است. و حتی پا را از قلمرو رسمی بودن بیرون گذاشته، فرایند های غیر رسمی را در بر گرفته است. برنامه درسی، به منزله ظرف و ظرفیتی در نظر گرفته شده است که کارکردهای چندگانه پیدا کرده و در صدد بر آمده تا همه اتفاق های آموزشی آشکار و پنهان و شکل عملی شدن انتظارات و مقاصد آموزشی را در خود جای دهد. برنامه درسی به منزله یک فرایند، می‌خواهد مسیری باشد که آغاز و پایان جریان یادگیری و آموزش را به هم پیوند دهد (اسکندری، ۱۳۹۰). لذا با توجه به مطالب مطرح شده در این پژوهش به بررسی مروری برنامه درسی پنهان و تاثیر آن بر رشد مهارت‌های زندگی پرداخته می‌شود.

بیان مساله

آموزش مهارت‌های زندگی در سال ۱۹۷۹ و با اقدامات آقای دکتر گیلبرت بوتوین آغاز شد. وی در این سال یک مجموعه آموزش مهارت‌های زندگی برای دانش آموزان کلاس هفتم تا نهم تدوین نمود که با استقبال فراوان متخصصان بهداشت روان مواجه گردید.

این برنامه آموزشی به نوجوانان یاد می داد که چگونه با استفاده از مهارت های رفتار جراتمندانه، تصمیم گیری و تفکر نقاد در مقابل وسوسه یا پیشنهاد سوء مصرف مواد از سوی همسالان مقاومت کنند (Liao, 2014). برنامه ریزان درسی نوآور از یک طرف باید برنامه های آموزش عالی را با اهداف تولید دانش و گسترش پیکره علم همسو سازند و از سوی دیگر آموزش عالی جامعه نگر و کاربردی را در تربیت نیروهای متخصص و ماهر دانش آموخته از مراکز عالی توسعه دهند (رباطی محمد باقری و حسنی، ۱۳۹۴). امروزه مهارت زندگی یکی از مهمترین دغدغه خانواده ها و معلمان است که در راستای اعتلای این مهم وزارت آموزش و پرورش از طریق برنامه های درسی صریح و پنهانی اقدام به این امر مهم کرده است. به همین جهت دوره ابتدایی، از لحاظ رشد، تربیت و تکوین شخصیت کودکان، دوره ای بسیار مهم است که پایه و اساس آموزش های بعدی قرار می گیرد و دانش آموزان را برای کسب مهارت ها و تخصص های آتی آماده می سازد؛ شکل گیری و رشد همه جانبه فرد در این دوره صورت می پذیرد و فرصت و موقعیتی مناسب برای تحصیل، تربیت و یادگیری شیوه (برقراری) ارتباط صحیح با دیگران برای کودک، فراهم شود. از این رو، ضرورت دارد تا همه کشورها به ارتقای منظوره های دیدگاه خود در زمینه توسعه و کاهش فقر، امکان دسترسی کودکانشان را به مدارس ابتدایی تعیین کنند (صادقی گوغری و همکاران، ۱۳۹۹).

پیشینه پژوهش

صادقی گوغری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان "بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر یادگیری مهارت های زندگی" بیان کردند برنامه درسی انواعی دارد که باید هر کدام در جایگاه خود مورد مطالعه قرار بگیرد. برنامه درسی پنهان یک نوع برنامه درسی است که پژوهشگران را به مشاهده تعلیم و تربیت، تدریس و آموزش مدرسه به منزله متنی که باید تفسیر یا معانی پنهان آشکار گردد، فرا می خواند. برنامه درسی پنهان نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می دهد. بلکه محیط آموزشی مدرسه، با تمام خصوصیاتش، آن را آموزش می دهد. هدف از نگاشتن این مقاله بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر یادگیری مهارت های زندگی است که نتایج این پژوهش نشان می دهد که برنامه درسی پنهان نقش موثری در یادگیری مهارت های زندگی دارد. هاشمی و خدابخشی صادق آبادی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان "برنامه درسی پنهان و نقش آن در مدارس" بیان کردند که هدف پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مثبت و منفی است که از طریق برنامه ی برنامه درسی پنهان به دانش آموزان منتقل می شود. برنامه درسی

پنهان بعد غیرقابل پیش‌بینی یادگیری است. طراحی آموزشی بدون توجه به این بعد، ی است مهم غفلت از بخش که در یادگیری دانش‌آموزان تأثیر فراوان دارد. برنامه درسی پنهان را باید یکی از سرمایه‌های مفهومی رشته برنامه درسی به شمار آورد طرح این مفهوم سبب شده است تا نگاه سطحی نگرانه نسبت به پدیده برنامه درسی کاهش یافته و به صورت اجرایی در برنامه‌های آموزشی مدارس مدنظر قرار گیرد. در چند دهه گذشته بسیار مورد توجه نظریه پردازان حوزه برنامه درسی قرار گرفته است و هر یک از زاویه خاصی آن را مورد بررسی قرار داده اند که در این پژوهش سعی شده است تا ازدیدگاه‌های مختلف صحبت شود تا حتی المقدور شناخت و درک آن را برای بسیاری از افراد تسهیل نماید. همچنین خیجی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "برنامه درسی پنهان" بیان کردند برنامه درسی پنهان را باید یکی از سرمایه‌های مفهومی رشته برنامه درسی به شمار آورد. طرح این مفهوم سبب شده است تا نگاه سطحی نگرانه نسبت به پدیده برنامه درسی کاهش یافته، پدیده مذکور نه صرفاً در بعد طراحی، بلکه در سطح اجرا نیز مد نظر قرار گرفته، پویایی‌های آن رصد شود. اگر چه این مفهوم نخستین بار در سال ۱۹۶۸ توسط فیلیپ جکسون مورد استفاده قرار گرفت، اما در طی چند دهه گذشته بسیار مورد توجه نظریه پردازان حوزه برنامه درسی قرار گرفته است و هر یک از زاویه خاصی آن را مورد بررسی قرار داده اند، به گونه ای که تا امروز بیش از هزاران مقاله و کتاب در مورد آن به رشته تحریر درآمده است. این تنوع دیدگاه‌ها و نظریه‌ها از یک سو باعث غنای تئوریک مفهوم برنامه درسی پنهان شده و از سوی دیگر شناخت و درک آن را برای بسیاری از افراد مشکل نموده است. در این مقاله سعی شده است تا با بررسی پیشینه پژوهشی مربوط به این مفهوم چپستی، سطوح گوناگون آن با نگاهی کل نگرانه مورد بررسی قرار گیرد. بدین منظور، آثار و پژوهش‌های معتبر داخلی و خارجی در حوزه برنامه درسی پنهان مورد بررسی قرار گرفته است. در پژوهش دیگری میرزامحمدی و احمدی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "بررسی برنامه درسی پنهان و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن و تأثیر آن بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان" بیان کردند برخورداری از مهارت‌های اجتماعی و ارتباطات اثربخش برای داشتن عملکردی موفق در زندگی دانش‌آموزان ضروری است. از آنجا که بیشتر اوقات دانش‌آموزان بعد از خانه در مدرسه سپری می‌شود، قسمت عمده شخصیت آنان در رابطه با اجتماعی شدن در مدرسه شکل می‌گیرد و تحت تأثیر مستقیم برنامه درسی رسمی یا آشکار و تأثیر غیرمستقیم برنامه درسی پنهان قرار می‌گیرند، بر این اساس این پژوهش به روش تحلیلی اسنادی، قصد دارد به تبیین اهمیت برنامه درسی پنهان و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن بپردازد و سپس به تأثیر آن بر یادگیری مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان اشاره می‌کند و در نهایت به تبیین نقش جو مدرسه و روش تدریس مشارکتی در شکل -

گیری مهارت‌های اجتماعی می‌پردازد.

برنامه درسی پنهان

بلوم (۱۹۸۱) برنامه درسی را شامل برنامه درسی آشکار و پنهان می‌داند. به اعتقاد او، برنامه درسی پنهان، غیرمدون و تعریف نشده است. او می‌گوید: برنامه درسی پنهان در نظام آموزشی در زندگی و تعامل در محیط‌های یادگیری شکل می‌گیرد. از نظر بлум، برنامه درسی هم فرایند است و هم نتیجه، و هم پنهان است و هم آشکار (اسکندری، ۱۳۸۷). مایکل اپل (۱۹۸۳) معتقد است: برنامه درسی پنهان عبارت است از تدریس ضمنی هنجارها و ارزش‌ها و ایجاد تمایلات خاص در فراگیرندگان (عابدی و تاجی، ۱۳۸۰). لورنس کهرگ (۱۹۸۳) معتقد است: برنامه درسی پنهان رابطه جدایی‌ناپذیر با آموزش اخلاق دارد و معلم از طریق این برنامه به انتقال استانداردهای اخلاقی می‌پردازد. هنری جیرو (۱۹۸۳) معتقد است: برنامه درسی پنهان یا مستتر در مدرسه‌ها به انتقال ضمنی آن دسته از هنجارها، ارزش‌ها و طرز تلقی‌هایی می‌پردازد که از روابط اجتماعی در مدرسه‌ها و کلاس درس حاصل می‌شوند [عابدی و تاجی، ۱۳۸۰].

تعریف برنامه‌ی درسی پنهان بسیار دشوار تر از اصطلاح برنامه درسی رسمی است. این به دلیل پیچیدگی تعریف پنهان یک اصطلاح است. زیرا تجربیات و یادگیری دانش‌آموزان با یکدیگر تفاوت دارد. و همچنین با تغییرات تدریجی باورها و دانش هر اجتماع، دائما در حال تغییر است برنامه درسی پنهان، اصولا مربوط به ساختار آموزشی است. به عنوان مثال؛ در سخن گفتن دو مؤلفه در هم تنیده است. اولین مؤلفه آن که آشکار سازی همین کلماتی است که از جنس اسم و فعل و حرف است که بیان می‌شود. این‌ها به خودی خود معنا ندارند و یا لا اقل مبهم هستند. اما یک چیز دیگری وجود دارد که همین کلمات را معنادار می‌کند، آن ساختار جمله و نحو بیان است. که آن را معنادار می‌کند. توجه ما معمولا به خود کلمات، و کمتر معطوف به نحو آن باشد، در آن صورت پنهان قلمداد می‌شود (هاشمی و خدابخشی‌صادق‌آبادی، ۱۳۹۶). بدین صورت حاشیه‌های یک کلام، ساختار مفهوم برنامه درسی پنهان را تشکیل می‌دهد بدون تردید یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در رفتار انضباطی دانش‌آموزان در مدرسه، برنامه‌ی درسی پنهان است. دانش‌آموزان از طریق برنامه‌های درسی و به ویژه برنامه درسی پنهان با انواع دانش علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی و . . . و مهارت‌ها و نگرش‌های مختلفی همچون احترام، صداقت، سعه صدر، همدردی، وطن

پرستی، تعهد و مسئولیت پذیری، توجه به نفع عموم، برابری، رعایت قانون و مقررات و غیره آشنا می‌شوند. آنها همچنین می‌توانند دانش، مهارت‌ها، مفاهیم و نگرش‌هایی را فرا بگیرند که برای پرورش آنها ضرر آفرین بوده و تهدید محسوب می‌گردد (فتیحی و همکاران، ۱۳۸۵).

برنامه درسی پنهان از نظر جنبه‌های گوناگون آن در سه مقوله مطرح می‌گردد:

برنامه درسی پنهان به عنوان برون داد، به عنوان زمینه و به عنوان فرایند که در اینجا هرکدام شرح مختصری داده می‌شود:

۱- برنامه درسی پنهان به عنوان برون داد

بیشتر نوشته‌های راجع به برنامه درسی پنهان مربوط به ارزشها، موضع‌گیری‌ها، هنجارها، نگرش‌ها و مهارت‌هایی است که یادگیرندگان به صورت مستقل از موضوعات شناختی یاد می‌گیرند. به عنوان مثال جکسون برنامه درسی پنهان را به عنوان یادگیری چگونه زیستن در محیطی از جمعیت‌ها، تشویق و قدرت می‌داند. درین، در مورد تدریس هنجارهایی از استقلال، پیشرفت، عمومیت و اختصاصی بودن که برای زندگی در جامعه صنعتی الزم هستند، می‌نویسد. اشنایدر (۱۹۷۱) معتقد است که دانشجویان موفق آنهایی هستند که اشارات ضمنی برنامه درسی پنهان در رابطه با انتظاراتی که از آنان می‌رود را می‌گیرند نه اینکه تنها به انتظارات رسمی سیستم اکتفا کنند. پیش فرض مشترک همه کسانی که چنین دیدگاهی نسبت به برنامه درسی پنهان دارند این است که برون دادهای برنامه درسی پنهان، یادگیری‌های آکادمیک نیستند (هوسن و پوست لت وایت، ۱۹۹۴).

۲- برنامه درسی به عنوان زمینه

یادگیری مدرسه‌ای در کل، به عنوان یادگیری شناخته می‌شود که معمولاً با ساختارهای تعریف شده و مشخص، در زمینه عقلانی خاصی که همان کلاس درس است و احاطه شده توسط فضای فیزیکی و اجتماعی ویژه‌ای که همان مدرسه است، شکل می‌گیرد. درین (۱۹۶۸) معتقد است که چهار هنجار استقلال، پیشرفت، عمومیت و اختصاصی بودن که در برنامه درسی پنهان آموزش داده می‌شوند، از ماهیت مدرسه به عنوان یک مؤسسه غیرشخصی و از ویژگی‌های ساختاری و آرایش مؤسسه ناشی می‌شوند. گوردون (۱۹۸۳) می‌گوید: هر دانش‌آموز روزانه با سه جنبه از محیط مدرسه‌اش مواجه می‌شود: محیط شناختی، محیط فیزیکی، و محیط اجتماعی؛ که هر کدام از این سه جنبه محیط مدرسه با یک برنامه درسی پنهان همراه است. مشکل رویکردهای برنامه درسی پنهان به

عنوان پرونداد و به عنوان زمینه این است که آنها نوع خاصی از یادگیری شناختی را که به نظر میرسد بخشی از برنامه درسی پنهان باشد پوشش نمی‌دهند.

۳- برنامه درسی به عنوان فرایند

بر اساس این دیدگاه، برنامه درسی پنهان از برنامه درسی آشکار توسط روشی که تدریس آن انتقال پیدا می‌کند، متمایز می‌گردد. به این معنی که سبک انتقال به صورت ضمنی یا ناهوشیارانه است و برنامه درسی پنهان بر اساس شیوه انتقال پیام‌ها و تأثیرگذاری و نفوذ آن از برنامه درسی آشکار متمایز می‌شود. گوردون (۱۹۸۱) بر ماهیت عمل‌گرایانه کلاسی گفتمان ارائه شده توسط معلم تأکید می‌کند. وی بحث می‌کند که خارج از محتوای این گفتمان، شکل و فرم آن بر علیه توان مدرسه در توسعه نگرش‌های زیبایی‌شناختی دانش‌آموزان عمل می‌کند، زیرا نگرش زیبایی‌شناختی در ماهیت خود غیر عمل‌گرایانه است. به نظر می‌رسد این رویکرد قادر به توضیح اغلب مثال‌های برنامه درسی پنهان که توسط پژوهشگران مختلف ارائه شده است، می‌باشد (هوسن و پوست لت وایت، ۱۹۹۴؛ به نقل از خجی و همکاران، ۱۳۹۵).

مهارت‌های زندگی

در زمینه مهارت‌های زندگی تعاریف و طبقه‌بندی مختلفی ارائه شده است و صاحب نظران در تحقیقات خود مهارت‌های مختلفی را مد نظر قرار داده اند، که حاکی از تنوع مهارت‌های زندگی مطلوب است، موريس از دانشگاه راجرز در آمریکا مفهوم عامی از ماهیت مهارت‌های زندگی بدست می‌دهد:

مهارت‌های زندگی یعنی ایجاد روابط بین فردی مناسب و مؤثر، انجام مسئولیت‌های اجتماعی، انجام تصمیم‌گیری‌های صحیح، حل تعارض و کشمکش‌ها بدون توسل به اعمالی که به خود یا دیگران صدمه می‌زنند (قنبری، ۱۳۸۵).

مهارت‌های زندگی عبارتند از : مجموعه ای از توانایی‌ها که زمینه سازگاری و رفتار مثبت و مفید را فراهم می‌آورند. این توانایی‌ها فرد را قادر می‌سازد تا مسئولیت‌های نقش اجتماعی خود را بپذیرد و بدون لطمه زدن به خود یا دیگران با خواسته‌ها انتظارات و مشکلات روزانه بویژه در روابط بین فردی به شکل موثری روبه رو شود (طارمیان و فتحی، ۱۳۸۰). در تعریف جدید یونیسف از

مهارت‌های زندگی چنین بیان می‌گردد که مهارت‌های زندگی شامل گروه بزرگی از مهارت‌های روانشناختی اجتماعی و بین فردی است که توانایی کمک به فرد در ساخت تصمیم‌گیری شخصی، مکالمات مؤثر و تکامل الگوبرداری و مهارت‌های خود مدیریتی را دارد که ممکن است به آنها در هدایت به سوی زندگی سالم یاری رساند (یونیسف، ۲۰۰۵).

مهارت‌های زندگی، مهارت‌های شخصی و اجتماعی هستند که کودکان و نوجوانان باید آنها را یاد بگیرند تا بتوانند در مورد خود، انسان‌های دیگر و کل اجتماع به طور مؤثر و شایسته عمل کنند. (نیک پور، ۱۳۸۳) طبق نظر داردان، گازدا و کینز مهارت‌های زندگی برای زندگی اثربخش ضرورت دارند و برای سراسر دوره های زندگی (کودکی، نوجوانی، بزرگسالی) مورد نظر هستند (داردان و همکاران، ۱۹۹۶)

بحث و نتیجه‌گیری

طراحی، مدیریت و تدریس برنامه درسی ضمن آنکه باید محتوای مورد نظر موسسه و نظام آموزشی مربوطه را به فراخور امکانات و اهداف مؤسسات آموزشی منتقل کند، الزم است نیازهای متنوع فراگیران در حوزه دانشی، بینشی و مهارتی را برآورده نماید. این امر به معنای تنوع بخشی مدیریت شده برنامه درسی متناسب با نیازهای فراگیران است. علیرغم جایگاه برنامه درسی رسمی در تسهیل یادگیری دانش آموزان، واقعیت آن است که همه تغییرات رفتاری در دوره تحصیل در چارچوب برنامه درسی رسمی صورت نمی‌گیرد. گاهی دانشجویان به ارزش‌ها و نگرش‌هایی می‌رسند که به طور کامل یا نسبی متفاوت با ارزش‌های مورد نظر نظام آموزش رسمی هستند یا ممکن است به مهارت‌هایی دست یابند که در برنامه درسی رسمی گنجانده نشده است. این تغییرات نتیجه بخشی یا نوع دیگری از برنامه درسی است که متخصصان امر آموزش از آن تحت عنوان برنامه درسی پنهان یاد می‌کنند و تا کنون کمتر در پژوهش‌های دبستان تا دانشگاه در داخل کشور مورد توجه قرار گرفته است.

آنچه طراحان و برنامه‌ریزان درسی در نظام آموزش عالی برای رشد و تربیت دانشجویان طراحی و برنامه‌ریزی می‌کنند، برنامه درسی رسمی است. برنامه‌های درسی هدفهای آموزشی مدون و آشکار دارد. پرسش اساسی این است که آیا مجموعه یادگیریهای دانش آموزان محدود به برنامه درسی رسمی است؟ البته پاسخ به این سؤال منفی است زیرا عوامل دیگری که جز برنامه درسی نیست و از

دید و مشاهده برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی پنهان است وجود دارد که بر فکر و عواطف و رفتار دانشجویان اثر می‌کند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه درسی رسمی عمل می‌کنند. قوانین و مقررات دانشگاه، جو اجتماعی دانشگاه، رابطه و تعامل اعضای هیأت علمی و دانشجویان از اهم این عوامل هستند. از این رو هر چه نظام آموزش عالی ضعیفتر باشد، برنامه‌های درسی پنهان در نظام آموزش عالی بیشتر می‌شود. اگر نظام برنامه‌ریزی درسی رسمی و صریح آموزش عالی به نحوی پیام‌های پنهان را آشکار کند و تحت نظارت درآورد می‌تواند برنامه‌های درسی پنهان را تحت پوشش بگیرد. بنابراین برنامه‌ریزان با توجه به این مفاهیم جدید، باید تعمق تحلیلی بیشتری در امر فضاهای تربیتی و برنامه‌های درسی داشته باشند و بدانند که دنیا و زندگی در کلاس درس خیلی عمیقتر و ریشه‌دارتر از تصویری است که غالباً در برنامه درسی رسمی ترسیم می‌شود. نتیجه آنکه دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی درسی رسمی نظام آموزش عالی باید عناصر برنامه درسی پنهان را به عنوان یک جعبه سیاه آموزشی همواره مدنظر قرار دهند.

نتایج تحقیق حاکی از تأثیرات برنامه درسی بر یادگیری و دستیابی دانش‌آموزان به دانش، برداشت و مهارت‌های زندگی خاصی است که در برنامه‌های درسی معمول و رسمی کمتر دیده شده است. نتایج پیشنهاد پژوهش نشان دهنده تأثیرات چندگانه برنامه درسی پنهان بر یادگیری صریح و ضمنی دستیابی دانشجویان به دانش، بینش و مهارت‌های خاصی است که در برنامه درسی رسمی کمتر دیده شده است. با توجه به این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت دانشگاه به عنوان یک محیط اجتماعی با تعاملات چندگانه فراتر از کلاس درس می‌تواند بیشترین تأثیر را بر دانشجویان به عنوان افراد حاضر در این محیط داشته باشد. بواقع علاوه بر کلاس‌های درس، خوابگاه، کلاس‌های فوق برنامه نیز می‌تواند به مهارت‌های زندگی محصلان کمک کند.

Hidden curriculum and its impact on the development of life skills

Sana Karimi

Undergraduate student in Educational Sciences, Farhangian University of Kurdistan, Shahid Bint
Al-Huda Sadr Campus, Sanandaj

Himan Vakili

Undergraduate student of Educational Sciences, Farhangian University of Kurdistan, Shahid
Modares Campus, Sanandaj

Abstract

The purpose of this article is to review the hidden curriculum and its impact on the development of life skills. In this regard, one of the conceptual assets is the hidden curriculum. This concept prevents a superficial view of the curriculum. The curriculum is developed as a guide for the activities of the educational process, which includes various stages. First, a needs assessment is performed and then the learning goals are determined according to the basics of goal setting, and then the content and a set of learning experiences and activities are pre-determined and formally in books and other media. They are implemented and evaluated in formal education centers from preschool to higher education courses. There are experiences that are not taken into account in curriculum development, but students learn and experience them during the teaching and learning process. This research tries to identify and introduce this hidden component of the curriculum or syllabus. The hidden curriculum is a passive dimension of learning prediction and includes things beyond the formal aspect. Therefore, in this study, the effect of hidden curriculum on the development of life skills is studied in detail.

Keywords: Hidden curriculum, life skills development, lesson experiences

- منابع انتهای مقاله:

هاشمی، سید احمد و فاطمه خدابخشی صادق آبادی. (۱۳۹۶). برنامه درسی پنهان و نقش آن در مدارس. مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری. ۲(۸): ۲۸-۴۲.

اسکندری، حسین. (۱۳۹۰). برنامه درسی پنهان. تهران: انتشارات نشر نسیم.

رباطی، فاطمه السادات، محمد باقری، محمد، حسنی، فاطمه. (۱۳۹۴). واکاوی برنامه درسی پنهان در دوره پژوهشی. مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی. شماره ۱. ص ۳۶-۴۵.

عابدی، احمد و تاجی، مریر (۱۳۸۰). نقش برنامه درسی پنهان مدارس در شکل گیری شخصیت و رفتار دانش آموزان. فصلنامه آموزه. شماره ۹.

فتحی واجارگاه، کورش و واحده چوکده، سکینه (۱۳۸۵). شناسایی آسیب های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان: نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آن. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری های آموزشی: ویژه نامه نوآوری در تربیت شهروندی. شماره ۱۷. سال پنجم.

میرزاحمدی، بهاره و پروین احمدی. (۱۳۹۴). بررسی برنامه درسی پنهان و عوامل مؤثر بر شکل گیری آن و تأثیر آن بر رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان. سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی. صادقی گوغری، مرضیه؛ شب بو احمدی و فریده زارع. (۱۳۹۹). بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر یادگیری مهارت های زندگی. پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش سال سوم فروردین ۱۳۹۹ شماره ۲۲.

خیجی، علی؛ امیرحسین سعیدی مقدم؛ حامد سنگدل موخر و هادی سمیعی پاقلعه. (۱۳۹۵). برنامه درسی پنهان. دومین کنفرانس بین المللی نوین در علوم انسانی. تهران. ایران.

طارمیان، فرهاد، ماه جوی، ماه یار، فتحی، طاهره. (۱۳۸۰). مهارت زندگی ۲. تهران: انتشارات تربیت. قنبری، بهرام، کدخدازاده، طیه. (۱۳۸۵). تاثیر آموزش مهارت های زندگی بر رضایت از زندگی دانش آموزان. مجله مطالعات علوم تربیتی، ص ۱۳-۲۳.

نیک پور، ریحانه. (۱۳۸۳). بررسی اثربخشی آموزش مهارت های زندگی بر بهداشت دانشجویان. دومین سمینار سراسری بهداشت روان دانشجویان، ص ۳۳-۹۳.

- Liao, J. M., Thomas, E. J., & Bell, S. K. (2134). Speaking up about the dangers of the hidden curriculum. *Health Affairs*. 11(3), 363-393.
- Jackson, P. W. (1968). The daily grind. In D.J.Flinders & S. J. Thornton (Eds.), *The curriculum studies reader* (pp. 93-102). New York: Routledgefalmer.
- Darden, C, A; Ginter, E, J; Eurlly; Gazda, G, M. (3336). Life skills development scale Adolescent form: the theoretical therapeutic relevance of life skills. *Journal of mental health counseling*.
- Liao, J. M., Thomas, E. J., & Bell, S. K. (2134). Speaking up about the dangers of the hidden curriculum. *Health Affairs*. 11(3), 363-393.